

C. Uherský stát a právo v letech 1848-1918

Základní etapy ve vývoji uherské části habsburské monarchie v letech 1848-1918

1. Revoluce 1848-1849

- + protifeudální (zrušení urbáře, zrušení aviticity, zrušení šlechtických výsad /daně/)
 - + demokratická (bratislavská marcová ústava, omezení panovnické moci, zastupitelský sněm /Národní shromáždění/, uherská vláda /odpovědné ministerstvo/, rovnost před zákonem /zejm. zrušení šlechtických výsad/, občanské svobody)
 - + národní (neúspěšné úsilí o zrovnoprávnění neuherských národů, Žiadosti slovenského národa z L. Mikuláša!!!, účast na Slovanském sněmu, SNR!!!, vojenské výpravy, Marcovův prosbopis 1849)
- Bratislavská březnová /marcová/ ústava (též březnové nebo dubnové zákony)
- schválil ji poslední uherský stavovský sněm (1847-1848 v Blavě), zejm. zásluhou maďarské liberální opozice
 - zásadně změnila uspořádání státoprávní uspořádání celé monarchie (personální unie) i uherské části habsburské monarchie (parlamentní režim)
 - požadavky neuherských národností nezohlednila
 - upravovala i některá občanská práva a svobody (rovnost před zákonem, ochranu vlastnictví, svobodu tisku, svobodu vyučování na vysokých školách a náboženskou svobodu)
- /pro západní část říše panovník oktrojoval tzv. dubnovou (aprílovou, Pillersdorfovou) ústavu, nerealizována, ale do Vídně svoláno říšské shromáždění, později zasedající v Kroměříži/
- Konflikt mezi panovníkem maďarskou liberálně orientovanou politickou reprezentací = na podzim vypukla občanská válka (místo vlády Výbor na obranu vlasti, na jaro 1849 vyhlášeno svržení Habsburků /nezávislost/, porážka revoluce u Világose, slovenští představitelé na straně Vídně, ale profit prakticky žádný)
- Nástup nového panovníka Františka Josefa I. v prosinci /decembri/ 1848 – maďarští činitelé změnu na trůnu neuznali (vyřešeno až v souvislosti s rakousko-uherským vyrovnáním)
- Březnová /marcová, Stadionova/ ústava 1849 – oktrojovaná, pro celou monarchii, v praxi prakticky neprovedena

2. Bachovský absolutismus (1849-1860)

- v čele státu politicky reakční, ale pragmatičtí politici = politicky reakční, absolutistický, centralizující režim, který však usiloval o ekonomický rozvoj
- právně nastolen v roce 1851 (stanovení bezvýhradné odpovědnosti ministrů panovníkovi (v srpnu 1851), zejména však silvestrovské patenty (jejich nejdůležitější součástí tvořil Kabinetní list, zkráceně nazývaný “Zásady pro organická zařízení”)
- snaha přizpůsobit uspořádání Uher poměrům v západní části říše = reorganizace územní správy, zavádění rakouských zákonů (zejm. ABGB, trestní předpisy z let 1852 a 1853, banský zákon)
- někteří Slováci zaujali místa ve státní správě a justici
- bachovský absolutismus odstraněn postupně odvoláním A. Bacha, svoláním rozšířené říšské rady, vyhlášením Říjnového /Októbrového/ diplomu a vydáním únorové /februárové/ ústavy 1861

3. Období ústavního provizoria (1860-1867)

- a) Únorová /februárová, Schmerlingova/ ústava 1861!!!: v Uhrách z ní platil zákon o zastupitelstvu říšském (= dvoukomorová říšská rada, která se měla scházet jako užší /bez zástupců Uher/ nebo jako širší říšská rada)
- širší říšská rada se nikdy nesešla, protože ji bojkotovali maďarští činitelé, požadující obnovení bratislavské marcové ústavy

- císař proto rozpustil uherský sněm a vládl i nadále prostřednictvím svých orgánů
- k urovnání vztahu došlo až v polovině 60. let = kompromis = rakousko-uherské vyrovnání 1867

/1861: konala se judexkuriální konference/

b) Slovenské národní hnutí po roce 1860

Memorandum slovenského národa (1861 v Martině, v přepracované podobě označováno jako Vídeňské memorandum) = skutečně národní politický program, autorem Štefan Marko Daxner, slovenské Okolie, vycházela z něj Stará škola

Matica slovenská (1863 v Martině) + slovenská gymnázia

4. Rakousko-uherský dualismus (1867-1918)

= rakousko-uherskému vyrovnání

a) Právní zakotvení dualismu: zákonný článek č. XII/1867 o společných záležitostech zemí koruny uherské a ostatních zemí pod vládou Jeho Veličenstva a o způsobu jejich projednání (o rakousko-uherském vyrovnání)

= habsburská monarchie na základě něj dualistickým útvarem (reálnou unií, personální unií s prvky reálné)

b) Uherská ústava: z maďarského pohledu uherskou ústavu tvořily a mohly se stále aplikovat

a) obyčejové normy a některé zákonné články z doby před rokem 1848,

b) některé zákonné články z roku 1848 /zejména ty, které vymezovaly postavení nezávislé uherské vlády (zák. čl.III/1848), dvoukomorového parlamentu (zák. čl. IV, V/1848) a úzce vymezená občanská práva (zák. čl. /1848)/ a

c) zákonné články z let 1867 a 1868, především o rakousko-uherském vyrovnání (zák. čl. XII/1867) a dále o svolávání zemského sněmu (zák. čl. X/1867), o způsobu jmenování ministrů (zák. čl. IX/1867), o podílu na nákladech správy společných záležitostí (zák. čl. XIV/1868) a o obchodní a celní unii (zák. čl. XXII/1867).

c) Společné orgány pro celou říši: + panovník (dědičný, politicky neodpovědný, i podíl na zákonodárství) + tři ministerstva (zahraničí, vojenství, financí) + delegace (ze zástupců uherského sněmu a říšské rady)

d) Uherské ústřední orgány:

a) uherský sněm: dvoukomorový zastupitelský sbor dolní (poslanecká) komora se konstitovala na základě voleb (z nichž však byla diskriminačními volebními předpisy vyloučena značná část uherských občanů), především zákonodárná pravomoc

b) odpovědné ministerstvo, tj. vláda, představovalo výkonnou moc (na čele stál ministerský předseda jmenovaný panovníkem), politicky je kontroloval parlament

c) Nejvyšší účetní a kontrolní dvůr (nezávislý na vládě, dohlížel na vedení státního hospodářství, správu státního majetku a jeho využívání v souladu s rozpočtem)

e) Místní a územní správa: upravena municipálním zákonem 1870 (1886) a zákonem o obcích 1871 (1886)

a) + tradiční komitáty (dělily se na slúžnovské okresy), + municipální města (měla postavení municipia i obce) + výsadní území (zřetelná tendence omezit samosprávné prvky v uspořádání komitátů a městských municipií a posílit vliv státní správy + přejímání části jejich kompetencí dekoncentrovanými orgány ústřední státní správy)

b) základním článkem obce: = města se zřízeným magistrátem (měla i postavení slúžnovského okresu) + velké obce (vlastní notář) + malé obce (obvodní notář)

f) Soudní organizace: prozatímní občanský soudní řád (1868, zásada rovnosti před soudem) + zákon o výkonu soudní moci (1869, oddělení soudnictví od správy, inkompatibilita soudcovské funkce s některými úřady a činnostmi a neodvolatelnost a nepřeložitelnost soudců)

= nová soudní organizace 1871: , + řádné soudy (královské okresní soudy, královské soudní stolice (sedrie), královské tabule (apelační soudy) a královská kurie/ + zvláštní soudy /porotní soudy, obchodní a směnečný soud, soud dvorního maršálka, vojenské soudy, správní soud, burzovní soud, volený soud ad./

- ustavila se prokuratura (státní zastupitelství), advokátní komora a notářská komora

g) Maďarská národnostní a školská politika

- liberálně formulovaný národnostní zákon 1868, v praxi však nedodržován, národnosti diskriminovány

- Apponyiho školské zákony 1907 rozšiřovaly péči státu o finanční zabezpečení škol a učitelů, avšak zároveň směřovaly k maďarizaci lidových škol

h) Slovenský politický život: Stará škola (Slovenská národní strana) + Nová škola (Slovenská strana vyrovnání, zanikla v pol. 70. let)

- před I. světovou válkou počátky stranického hnutí: 1913 založení Slovenské lidové strany, formování agrárního hnutí, 1905 samostatná Slovenská sociálně demokratická strana (v následujícím roce stala autonomní součástí celouherské strany)

Právo

a) Do rakousko-uherského vyrovnání:

- v revoluci vytyčen požadavek kodifikace (neuskutečněn) a přijata řada zákonů
- za bachovského absolutismu zaváděny rakouské předpisy (občanský zákoník /ABGB/, trestní zákony, horní řád /banský poriadok/)
- vedle toho však přežívalo staré uherské obyčejové právo

Judexkuriální konference 1861:

- výsledkem Prozatímní právní pravidla

= tři základní zásady: 1. zásadně platí feudální uherské právo

2. při převodu nemovitostí platí ustanovení rakouského ABGB

3. nadále platí i rakouské pozemkové právo (úprava pozemkových knih) a horní právo

b) Prameny práva po rakousko-uherském vyrovnání:

aa) právní obyčej (zejména v občanském právu)

bb) zákony (vydávány uherským sněmem /Národním shromážděním/ a sankcionované panovníkem

- zejména snaha o kodifikaci!!! = obchodní zákon z roku 1875; trestní zákon z roku 1878; přešupkový zákon z roku 1879; trestní řád z roku 1896; občanský soudní řád z roku 1911 (účinný od roku 1914); zákon upravující exekuční řízení z roku 1881

- v občanském právu hmotném kodifikace neschválena, jen dílčí zákony, zejm. manželský zákon z roku 1894, zavádějící obligatorní civilní sňatek, zákon o státních matrikách

cc) decizie!!! (oficiálním pramenem práva se stala některá rozhodnutí královské kurie (= nejvyššího soudu)

dd) statuty (normativní akty municipií a jiných samosprávných jednotek)